

ביאורים

עבודת ה' איננה עניין לחלק מסוים ביום. תיאורו של ריה"ל מלמד אותנו על סדר יומו של החסיד, האטמוספירה בה מתנהלים חייו. תיאור זה מחזק את דבריו לעיל על כך שעבודת החסיד איננה מתמקדת בפרישות מחיי העולם הזה. הוויית חייו של החסיד ספוגה בנוכחות האלוהית בכל צעד ושעל בחייו; אפילו עשיית הצרכים, פעולה נמוכה ובוזיה, מפגישה את החסיד עם הפלא האלוהי - זה הקושר בין רוחני לחומרי. ניתן לומר בהכללה שזהו עניינן של המצוות כולן: חיבור וקישור בין רוחני לגשמי. לעתים נשמעים קולות המביעים זלזול בדקדקנות פרטי המצוות שקיימת ביהדות. אלא שזוהי בדיוק נקודת הייחוד של היהדות, הפגישה עם אלוהים חיונית ודינמית; היא איננה עניין לפינה אחת של החיים. הציצית שאנו מצווים להטיל בבגד, מסייעת לנו לבל נבגוד בשליחותנו. היא מזכירה לנו במה עלינו למקד את המבט וממה יש להתרחק. קשר התפילין הוא ביטוי ממשי לקישור שאנו מקשרים את מעשינו - תפילין של יד, ואת מחשבתנו - תפילין של ראש, בכל רגע מחיינו. גם הברכות מבטאות את ממד הקישור בין הרוחני לחומרי. פעולת האכילה עלולה להישאר מנותקת מכל ממד אלוהי. אוכלים כי רעבים. החסיד - עובד האל, לעומת זאת, רואה בכל צורך גשמי הזדמנות להיפגש עם הממד האלוהי, זה המאפשר את השפע ממנו אנו ניזונים. דוגמאות אחדות אלה הן ביטוי לשלל הדרכים בהן נפגש עובד האלוהים עם נוכחות האל בעולם. הזדמנויות אלה מעידות על כך שאין צורך לפרוש מן החיים כדי להיפגש עם האלוהים. יש צורך רק לחבר ולקשר את ענייני העולם הזה אל המקור האלוהי.

הרחבות

ברכת "אשר יצר"

והודעתו אחר צאתו בברכת "אשר יצר את האדם בחכמה". ומה נכבדה הברכה הזאת בעניינה ומה מתקנות מלותיה למי שנתבררה לו בעין האמת. ברכת אשר יצר נזכרת לראשונה בגמרא בברכות: "כי נפיק אומר ברוך אשר יצר את האדם בחכמה... אי אפשר לעמוד לפניך. מאי חתים? אמר רב: רופא חולים. אמר שמואל: קא שוינהו אבא לכולי עלמא קצירי, אלא רופא כל בשר. רב ששת אמר: מפליא לעשות. א"ר פפא: הלכך נמרינהו לתרויהו רופא כל בשר ומפליא לעשות" (ברכות ט, ב).

רש"י מסביר שהפלא הגדול הוא שבאדם יש נקבים וחורים, ואף-על-פי-כן הרוח שמחייה אותו לא יוצאת דרכם, וזו היא פליאה וחכמה. הרמ"א מוסיף ואומר: "ועוד יש לפרש שמפליא לעשות במה ששומר רוח האדם בקרבו, וקושר דבר רוחני בדבר גשמי, והכל הוא ע"י שהוא רופא כל בשר, כי אז האדם בקו הבריאות ונשמרתו משתמרת בקרבו" [שו"ע או"ח ח'].

שאלות לדין

מה ניתן ללמוד מהתנהגות החסיד בבית הכיסא, איך מתמודדים עם מצבים הנראים רחוקים מקדושה, מהשראת שכינה?

מה ניתן ללמוד מהגישה של החסיד למצוות?

ויתחב החסיד ככבוד הענין האלהי הנוכח עמו, מה שראוי שיתחב העבד לאדון שברא וְהטיב עמו והוא צופה בו לגמלו או לענשו. ואל תפלא בעיניך אמירת החסיד קדם הפנסו לבית הכסא "התפבדו מכבדים", דרך כבוד לשכינה, והודעתו אחר צאתו בברכת "אשר יצר את האדם בחכמה". ומה נכבדה הברכה הזאת בעניינה ומה מתקנות מלותיה למי שנתבררה לו בעין האמת, הואיל והקדים תחלה "בחכמה" ונתתה ב"רופא כל בשר ומפליא לעשות", מורה על פלא מה שברא בבעלי החיים מהנחות הדוחים והמחזיקים, וכלל כל בעלי החיים באמרו "כל בשר".

וקושר את פגנתו בענין האלהי בתפילות, מהן חובות פתובות ומהן מקבלות, ונושא התפילין על מקום הפחשבה והזכרון מהראש, ומושך מהם רצועה הפוגעה אל ידו פדי שינאה אותה בכל שעה, ותפילין של יד על מבוע הכחות, רצוני לומר: הלב, ונושא הציצית פדי שלא יטרידהו חושיו בענייני העולם, וכמו שאמר: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". והכתוב בתפילין הוא היחוד והגמול והענש וזכר ליציאת מצרים, מפני שהיא הטענה שאין דחיה לה כי לענין האלהי התחברות לברואים והשגחה בהם וידיעה במעשיהם.

אחר כן יכנו דרכו בכל מוחשיו לנתינת חלק ה' בהם, וכבר קבלנו כי המעט שבשעוירים אשר יצא האדם בהם ידי חובתו בתשפחות הוא מאה ברכות, לא פחות, מהן המפרסמות, ואחרי כן ישתדל במשך כל יום להשלימם בריחות ומאכלים ושמועות ומראות שיברך עליהם. וכל מה שיוסיף יהיה נדבחה מקרבת אל ה', וכמו שאמר דוד: "פי יספר צדקתך כל היום תשועתך כי לא ידעתי ספרות", רצונו לומר, שבחך רב משאויכל למנותו, אצל אתחב בו כל ימי חיי ולא אניחנו לעולם.

המעלה בריבוי ברכות

הענין האלוהי וכו' - השכינה המלווה אותו. התכבדו מכובדים - בזמן חז"ל נהגו לומר נוסח זה. עניינינו: פנייה למלאכים שיתרחקו מהחסיד קודם כניסתו לבית הכסא. הכוחות הרוחניים והמחויקים - כלי העיכול הבוררים את הטוב ודוחים את הפסולת. מהן חובות כתובות ומהן מקובלות - מצוות המפורשות בתורה או מהלכה למשה מסיני. על מבוע - כנגד מקור הנביעה. והכתוב בתפילין - הכתוב בפרשיות שנמצאות בתפילין. בכל מוחשיו - בכל חושיו.

לעילוי נשמותיהם של חללי מערכות ישראל ופעולות האיבה הי"ד
לעילוי נשמת רינה חביבה בת חנה דבורה

ביאורים

אנו חוזרים כעת לעיקרון שזכר כבר במאמר השני בסעיף נ': התכונות והמידות המתעצבות בקרב עובד ה' על ידי הדרכות התורה. לאחר פירוט כמה מהמצוות המעשיות ופעולתן על האדם פונה ריה"ל אל הנפש פנימה ומבאר מהו המבנה הנפשי הנורמטיבי שהתורה מבקשת לבנות. המצבים הנפשיים נחלקים באופן כללי לשלושה מצבים עיקריים: היראה, האהבה והשמחה. יראה היא ביטוי למרחק - המרחק בין הבורא לנברא. מובן שזהו מצב טבעי הנובע מן הפער האובייקטיבי שקיים בין הבורא לנברא, אלא שכאשר מידה זו נתפסת בקיצוניותה היא עלולה להביא את האדם לעצבות וייאוש. האדם עלול לומר לעצמו: 'הרי אם אני כה קטן וחסר משמעות, מה הטעם בעבודתי?' הקצה המנוגד למצב זה הוא האהבה. האהבה היא ביטוי לקרבה בין הנברא לבורא. במצבה הבריא היא ביטוי לרצונו של הבורא בעבודת האדם, בקרבתו ובהשגחתו. כשמידה זו חורגת ממקומה היא עלולה להביא לחוסר הבנה של מקום האדם אל מול הרצון האלוהי, הבנה שקיים פער אמיתי בין האדם לבורא ולא ניתן להתעלם ממנו. המידה הממצעת בין שני קצוות אלה היא מידת השמחה - זהו האיזון בין ממד היראה לממד האהבה. בין הריחוק והפער לבין הקרבה והשייכות. אדם שמח הוא אדם חיוני אך חיוניות זו אינה מביאה אותו לטשטוש גבולות ופריצת גדרות. במובן זה, השמחה היא המציאות הבריאה של האדם. לאור האיזון הזה, שאליו מובילות הדרכות התורה, מתגבשת אישיותו של עובד האלוהים כאדם אופטימי - חיובי. עינו הטובה מבחינה בהשגחת הבורא בכל ממד בעולם. עינו הטובה מובילה אותו להתייחס לרע שהוא פוגש במציאות כפרט בלתי מובן אך לא כפרט המעיד על הכלל.

הרחבות

האם הטבע הוא מוסרי?

ואם חושבים על בריאת האיברים ותועלותיהם ויחסם אל הרוחות, יראה בזה מהצדק והסדור המחקם מה שלא ישאיר בנפש ספק ולא פקפוק בצדק הבורא. הרב קוק מסביר שהטבע כשלעצמו אינו מוסרי, הוא לא עושה מה שצודק. הטבע הוא חי: הוא הורס ובונה, צומח ונובל. הקדושה הולכת ומתפשטת, ובסופו של דבר גם הטבע, המציאות, יהפכו להיות מוסריים. [אורות הקודש ג, מוסר הקודש יא] חזון זה מובע בפסוקי הישועה בישעיה: "וְגַר אָב עִם פֶּגֶשׁ וְנָמַר עִם גְּדֵי יִרְבֵּץ וְעָלָה וְכַפִּיר וּמְרִיא יִחַדוּ וְנָעַר קֶטֶן נִהְגָּ בָם: וּפְרָה וְדָב תִּרְעֶינָה יִחַדוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִינָה וְאֵרִינָה פִּקְדוֹר יֵאָכֵל תִּבְבֵּן" [ישעיה יא, ו-ז]. (להרחבה: עיין בשמונה קבצים ח, ג).

האם בעלי-חיים ישנה השגחה גם על הפרטים?

אשר שם לקטן מהם ולגדול כל מה שהוא צריך לו. הקול יהודה רוצה להוכיח מדברי הכוזרי כאן שלפי ריה"ל ישנה השגחה גם על פרטי בעלי-החיים, לא רק על המין כולו. אם לא נאמר כך, איה הצדק שהחבר כל כך מתפאר בו?

לסוגייה זו נדרש גם הרמב"ם [מורה נבוכים ג, יז] והבעל שם טוב וגדולי החסידות (ראה בספר אמרי נחם, הוצאת 'מישור' תשמ"ח, עמ' קעט, פרי הארץ, הוצאת 'המסורה' תשמ"ט, עמ' מט, מאמרי אדמו"ר הזקן, הוצאת 'פרשיות', עמ' קי-קי"א).

שאלות לדיון

איך מגדיר ריה"ל את השמחה, למה ישנו קשר בין הודיה לשמחה?
 החבר מונה שתי צורות של התמודדות שנתן הקב"ה בבריאה: בארנבת ובאיל - מורך, בטורפים - עזות. מהם היתרונות והחסרונות בכל צורת התמודדות?

והאהבה והיראה אין ספק שהן צומחות בנפש עם אלה הנסבות, ומשערות בשעור תורת, כפי שלא תפליג השמחה בשבתות וימים טובים עד לקצה המביא אל השחוק והתאווה והבטלה, ובטול התפלות בזמניהן המתקבים, וכדי שלא תפליג היראה עד לקצה המניאש מן הפפרה והסליחה, וישאר דואב כל ימיו, ויעבר על מה שצוה בו מן השמחה בבקרת ה', פאמר: "ושמחת בכל הטוב". ותמעט תודתו על טובת ה', כי התודה הולכת אחרי השמחה, ויהיה כמו שאמר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וגו' ועבדת את אויביך", וכדי שלא יפליג בקנאה ב"הוכח תוכיח" וגו' ובנפוחת בחכמה, ותביאהו לידי פעס ואיבה, ותטרד נפשו מלהיות זפה בעתות התפלות.

ויחזק בלבו צדוק הדין חזק שיהיה לו למגן ומסתור מהאסונות והצרות הקורים בעולם, כשייתחזק בנפשו צדק בורא החיים ומכלכלם, ומנהיגם בחכמה שאין השכלים משיגים פרטיה, אכל משיגים כללה, במה שהם רואים משלמות הבריאה בבעלי החיים ומה שהיא פולקת מן הנפלאות והפליאות המורות על פנות חכם ורצון יודע ויכול, אשר שם לקטן מהם ולגדול כל מה שהוא צריך לו מחושים נסתרים וגלויים ואיברים, ושם פלים מתאימים הולמים את הרוחות, ועשה לארנבת ולאיל כלי הבריחה ותכונות המורך, ועשה לטורפים תכונות העזות וכלי הדריסה והטרף. ואם חושבים על בריאת האיברים ותועלותיהם ויחסם אל הרוחות, יראה בזה מהצדק והסדור המחקם מה שלא ישאיר בנפש ספק ולא פקפוק בצדק הבורא, ואם יבוא שד הכח המשער להראות לו העול על הארנבות באשר הן מאכל לטורפים, והזבובים לעפביש, ישיב לו השכל ויגער בו באמר: איך יחס העול לחכם שכבר התברר לי צדקו ואי הזקקותו לעול? ואלו היה ציד הטורפים לארנבות וצידי העפבישים לזבובים במקרה, הייתי טוען טענת המקרה, אך אני רואה שאותו החכם הצדיק המנהיג הוא המכין פלי הציד לאריה, עזות וניבים וצפרנים, ועשה את העפביש מסגל לתחבולה, ועשה לו את האריה פשרון מבלי לפוד, והוא אורג הקורים, והכין לו הפלים המתאימים למלאכה הזאת, וזמן לו הזבובים למתיה ולמזון, כמו שאמן להרבה מדגי הים מזון מדגים אחרים - האם לא אמר על זה שאינו אלא לחכמה שאיני משיגה, וצדיק מי שנקרא "הצור תמים פעלו".

צדוק דין פרטי

אלה הנסיבות - כתוצאה מקיום מדויק של מצוות התורה. **דואב** - מצטער. **למגן ולמסתור** - שמירה מלהרהר אחר מידותיו של ה'. **השכלים** - חוכמתו של האדם. **יחסם אל הרוחות** - האופי של בעלי החיים מתאים לאיבריהם. **שד הכח המשער** - הרהור מחשבה רעה של חיסרון אמונה. **לחכם** - הקב"ה.

ביאורים

לעתים נדמה שההתייחסות למציאות תלויה במה שמתרחש בה בפועל. מבט מעמיק יותר, ניתן להבחין שההתייחסות למציאות היא נגזרת של הצורה שבה נתפס העולם בעיני המתבונן. לאותה מציאות בדיוק, יכול להתייחס אדם אחד באופן מטוים ואדם אחר באופן שונה ואף הפוך. בפסקה הקודמת למדנו שעבודת האלוהים מחנכת אותנו למבט אופטימי על העולם. ה' הוא טוב ומיטיב וגם כאשר אנו מבחינים במקרים של אכזריות ושל כאב בעולמנו אנו לא גוזרים מכך מסקנה שהעולם הוא שלילי ואחריתו רעה. עיקרון יסודי זה משמש את ריה"ל כדי ללמד שמה שנוכח בהיבט הפרטי נכון גם במישור הכללי - הלאומי. מצבו של עם ישראל בגלות היה עלול פעמים רבות להוביל לייאוש. השפלות הנוראה, הביזיונות והרדיפות היו עלולים להוביל למחשבה שאין עוד תקווה לשוב ולחדש את ימינו כקדם. אלא שהמבט האופטימי, הרואה כיצד גם המצבים האפלים והכואבים ביותר מובילים באחריתם לטוב ולברכה מאפשר להבחין גם בימי הגלות באור בקצה המנהרה. זהו גם סודו של העם היהודי הצליח לעלות מתהומות הייאוש ולקום על הרגליים מחדש. גם יצחק אבינו, בנם של אברהם ושרה, נולד לאחר שנראה היה שאין סיכוי שהם יזכו לזרע משותף. שמו מבטא אולי יותר מכל את האופטימיות העומדת ביסוד עם הנצח - הצחוק הצוחק לייאוש הפסימי ומצליח לצאת לאוויר העולם גם לאחר שנראה שאין עוד סיכוי.

הרחבות

השגחת ה' על עם- ישראל בגלות

אם הרְהוּרִי הַפֶּחַ הַמְשַׁעַר יַעֲלוּ עַל לְבוֹ אֶת אֲרֶךְ הַגְּלוּת וּפְאֹר הָאָמָה וּמָה שֶׁהִגִּיעַ אֵלֶיהָ מִהַדְּלוּת וְהַשְּׁפָלוּת. ריה"ל כבר הזכיר את העצמות היבשות כמשל למצבינו בגלות [מאמר שני, לד]. עיקר חידושו הוא בכך שגם כשנראה שהקב"ה עזב אותנו, מצד האמת הקב"ה לעולם אינו עוזב אותנו.

ספרו של המהר"ל, "נצח ישראל", עוסק בהרחבה בנושא זה. וכך הוא כותב: "ויתבאר לך כי לא עזב השם יתברך את ישראל בגלותם. וכאשר מצאנו כי הדברים הטבעיים אשר הם בעולם כולם יש להם קיום, לא ישתנו. ולא יצויר שיהיה לדבר שהוא יותר במעלה מן הטבע, ובלתי נכנס תחת הטבע, כמו שהוא דביקות ישראל בו יתברך, אשר הדביקות הזה בלתי טבעי" [נצח ישראל יא]. המהר"ל מסביר שהחיבור בין הקב"ה ובין עם ישראל הוא חיבור בלתי טבעי (=מעל לסדר הרגיל של חוקי הטבע), ואם בדברים הטבעיים אין שינוי, ודאי שבדברים שמעל הטבע אין שינוי. בהמשך דבריו מאמר ומרחיב את הדברים.

היעב"ץ, בהקדמה לסיודו "בית יעקב", פורש יריעה ארוכה בנושא. לפי דבריו, אם נסתכל על המציאות נוכל לראות כיצד עם ישראל נשאר, בעוד כל העמים שהיו סביבו נעלמו, דבר זה לבדו מספיק כדי להבין שהקב"ה נשאר עמנו בגלות. והסיבה שלא רואים זאת, מוסף ומטעים, היא בגלל שה'שכינה בגלותא', ולכן אור השכינה אינו מספיק חזק ונראה ("ע"ש).

שאלות לדין

החבר מספר כי החסיד שמח בכך שהוא מקנה לבני אדם הדרכה לטבלנות - כיצד הוא מודריך את בני האדם?

מלך הכוזרים מבין מדברי החבר כי ניתן לחיות חיים ערבים בגלות. אם הגלות היא עונש, האם ייתכן עונש ערב?

וּמִי שֶׁהִתְיַשֵּׁב בְּנַפְשׁוֹ דָּבָר זֶה, יְהִי כְמוֹ שְׂאוּמְרִים עַל נַחֲוִים אִישׁ גַּם זֶה, שֶׁבָּלַל עֵת שְׂאֲרָעָה לוֹ צָרָה אָמַר: "גַּם זֶה לְטוֹבָה", וַיְחִיָּה חַיִּים עֲרָבִים תָּמִיד, וַיִּקְלַח עָלָיו הַצָּרוֹת, יִתֵּר עַל כּוֹן, יִשׁ אֲשֶׁר יִשְׁמַח בָּהֶן אִם יִתֵּן אֵל לְבוֹ חֶטְאֵה שֶׁהָיָה עָלָיו וְנִמְחַל בָּזֶה, כְּמִי שֶׁפָּרַע חוּבוֹ וְשָׂמַח שֶׁהוֹקֵל מִשְׂאוֹ מִמְּוֹנוֹ. וַיִּשְׂמַח בְּקִרְוֵן הַקְּנִימָה וּבְשִׂכָר שִׂישׁ לֵם לוֹ, וַיִּשְׂמַח בְּמָה שֶׁהָיָה מִקְנָה לְבָנָי אָדָם מִן הַהַדְרָכָה לְסִבְלָנוּת וְלִקְנִיעָה לֵה', וַיִּשְׂמַח בְּמָה שִׂישׁ לוֹ בָּזֶה מִהַשֵּׁם הַטוֹב וְהַתְּפָאֲרָה.

זֶה בְּצָרוֹת הַמִּיחָדוֹת לוֹ, וְכֵן יַעֲשֶׂה בְּצָרוֹת הַפְּלִלִיּוֹת, אִם הִרְהוּרִי הַפֶּחַ הַמְשַׁעַר יַעֲלוּ עַל לְבוֹ אֶת אֲרֶךְ הַגְּלוּת וּפְאֹר הָאָמָה וּמָה שֶׁהִגִּיעַ אֵלֶיהָ מִהַדְּלוּת וְהַשְּׁפָלוּת, יִתְנַחֵם תְּחִלָּה בְּצִדוּק הַדִּין, כְּמוֹ שְׂאֲמֻרְתֵי, וְאַחַר כֵּן בְּמִחִילַת הַחֲטָאִים, וְאַחַר כֵּן בְּקִרְוֵן הַקְּנִימָה וְהַשִּׂכָר הַמְצַפָּה לְעוֹלָם הַבָּא, וְהַדְּבָקוּת בְּעִנְיֵן הָאֱלֹהִי בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְאִם יִיָּאֲשׁוּ שְׂדוּ מִזָּה, בְּאֲמָרוֹ: "הַתְּחִינָה הַעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה", לְחֻמְרֵי הַמְּחֻוֹת רְשָׁמוֹנוֹ וְהַשְּׁתַּפְּחוֹת זְכָרְנוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "יִבְשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאֲבָדָה תִּקְוַתְנוּ נִגְזְרָנוּ לָנוּ" - יְחֻשֵׁב עַל אֵיכוֹת יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְכֵל מָה שְׂאוּמְרִים בְּ"כְמָה מְעֻלוֹת טוֹבוֹת לְמִקוֹם עֲלִינוֹ", וְלֹא יְהִי קֶשֶׁה בְּעִנְיֵן הַיֶּאֱכָר נְשׁוּב לְקַדְמוֹתֵנוּ אֶפְלוּ לֹא יִשְׂאָר מִמְּוֹנוֹ אֲלָא אֶחָד, וְכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵל תִּירָאֵי תוֹלַעַת יַעֲקֹב", כִּי מָה אֶפְשָׁר שִׂישְׂאָר מִן הָאָדָם אִם הִפֵּךְ לְתוֹלַעַת בְּקִבְרוֹ?

יב אָמַר הַפְּוֹרִי: כְּמוֹ זֶה יְחִיָּה בְּגִלוּת חַיִּים עֲרָבִים, וַיִּקְטֹף פְּרִי יִרְאֵת ה' שְׁלוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. וּמִי שֶׁסוֹבֵל אֶת הַגְּלוּת וְהוּא מִתְקַצֵּף, הֲרִי הוּא קְרוֹב לְהַפְסִיד רֵאשִׁיתוֹ וְאַחֲרִיתוֹ.

בקרן הקימת - בעיקר שכרו, שהוא לעולם הבא. **שהוא מקנה לבני האדם** - צידוק הדין של החסיד מביא אחרים ללמוד ממידותיו. **מהשם הטוב והתפארת** - שייכדוהו אחרים. **הכלליות** - של עם ישראל. **והדבקות בענין האלוהי** - הייסורים מביאים לדבקות בה'. **לחמור המחנות רשמנו** - מחמת חומרת מצבו של עם ישראל ומיעוט כוחו והשפעתו. **נגורנו לנו** - נכרתנו. **כמו זה** - החסיד המצדיק את דין הגלות. **ראשיתו ואחריתו** - הוא סובל מאוד בעולם הזה ומחמת חוסר אמונתו יפסיד גם את העולם הבא.

ביאורים

בפסקה זו יוצר ריה"ל מהפכה של ממש המחזקת את העיקרון שעליו עמד לעיל ולפיו התורה אינה רואה בפרישות יעד המבוקש מעובד ה'. בדבריו עומד ריה"ל על תפקיד הברכות במסגרת עבודת החסיד. במבט ראשוני, נדמה לנו שהאכילה היא צורך אנושי נמוך. כדי לרומם את הצורך הזה, לבל נשקע בו לחלוטין, אנו מברכים וזוכרים מי העניק לנו את השפע. דברים אלה נכונים כמובן, אלא שזו אינה התמונה המלאה. לו היינו צועדים עם תפיסה זו בלבד, היינו מוצאים ערך רק לשעת הברכה, אך לא לאכילה עצמה. ריה"ל מלמד אותנו מגמה נוספת ומחודשת העומדת בייסוד הברכות. תפקיד הברכה הוא להעצים את חוויית ההנאה והעונג בשעת האכילה! כלומר, אדם שלא מברך על האוכל נהנה פחות מאדם שכן מברך! כיצד ניתן להבין את העיקרון הזה? הברכה מביאה את האדם לשים לב ולהתבונן לקראת מה הוא 'הולך', מה הוא עומד לאכול? האם זה פרי, ירק, לחם או סוג אחר של מזון או של שתייה? כאשר שמים לב מה עומדים לאכול, יש אפשרות להתרכז ולהינות יותר מהאכילה. תפקיד הברכה, אפוא, הוא לא רק להזכיר לנו מי נתן את השפע. הברכה מסייעת לנו גם ליהנות מן השפע הזה בצורה טובה יותר. הנחת היסוד העומדת בבסיס דברים נפלאים אלה היא שהפגישה עם העולם, על הנאותיו השונות, לא חייבת להרחיק את האדם מן האל. אדרבה, גם ההנאה היא חלק מן הרצון האלוהי. הוא רוצה שנהנה ושנשים לב לסוגי ההנאה השונים הקיימים בעולם: לטעמו השונה של כל פרי וירק. ההנאה עוזרת לאדם להיפגש עם טוב ה' שקיים בבריאה, בבחינת "טעמו וראו כי טוב ה'", במובן הפשוט ביותר.

הרחבות

מהותם של ברכות הנהנין

חייב הברכות על כל מה שהוא פוגש מן העולם הזה ועל כל מה שנופל בחלקו ממונו. החבר כאן מטעים ומסביר מדוע אנו חייבים לברך את ברכות הנהנין לפני ואחרי האוכל. לפי דבריו, האדם צריך לאכול מתוך מודעות. לכן האדם צריך להכין את עצמו קודם לכן, ולדמיין לעצמו שאין לו את המאכל שהוא אוכל כעת, ורק אחר כך לברך. מתוך כוונה זו האדם יכול להודות לקב"ה על כל מה שהוא נותן לו.

גם הרמח"ל, בספר "דרך ה'", מביא טעם זה: "ואולם עוד הוסיפו ז"ל לתקן ברכות קודם ההנאה, להגדיל זה העניין, והוא, שגם קודם שישתמש האדם מן העולם יזכיר שמו יתברך עליו ויברכהו, ויתכווין שממנו יתברך בא לו הטוב הוא, ויתכווין באמיתת הטוב שהוא שאינו עניין גופני והנאה חומרית בלבד, אלא שבאמת הוא עניין מוכן ממנו יתברך למה שיוצא ממנו תועלת לטוב האמיתי כמו שכתבתי." הרמח"ל מסביר שמתוך אותה המודעות אני יכול להיזכר מדוע בכלל אני אוכל. אינני אוכל רק בשביל ההנאה הגופנית. הסיבה שאני אוכל היא כדי שיהיה לי כוח לעבוד את ה'. רק מתוך מודעות כפולה זו האדם יכול באמת להוציא תועלת טובה מהאוכל [דרך ה' ד, ט].

בסיס הדברים הם הגמרא בברכות: "אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים" [ברכות לה, א]. באמצעות הברכה יוצא האוכל מרשות שמים ועובר לרשותנו, לרשות הדיוט.

שאלות לדיון

החבר מדגיש מאוד את הנאות החסיד, האם אנו עובדים את ה' בשביל ליהנות? למה הנאות אלו תופסות מקום כל כך חשוב אצל ריה"ל?

מה ההבדל בין הנאת הבהמה להנאה האנושית, על פי דברי החבר?

ג. **אמר החבר:** ומה שייחזק ערבותו ויבססנה, ויוסיף לו ערבות על ערבות, חייב הברכות על כל מה שהוא פוגש מן העולם הזה ועל כל מה שנופל בחלקו ממונו.

ד. **אמר הפזרני:** ואיך זה, והברכות טרחה יתרה?

טו. **אמר החבר:** האין האדם השלם יותר ראוי שיתאר בהרגשת הערבות במה שיאכל וישתה, מן התינוק והבהמה, כמו שהבהמה יותר ראוייה לערבות מהצמח, אף על פי שהצמח בהזנה תמידית?

טז. **אמר הפזרני:** כן הוא, ליתרון התחושה וההרגשה בערבות, שהרי אם היו מביאים לשפור כל אפשרות יתאנה והוא במצב השכרות, ויאכל וישתה וישמע הנגונים, ויפגש עם מי שיאהב ויתחבקהו אהובתו, ואחר כך יספר לו כל זה כשיתפכח, היה מצטער על זה, והיה מחשיב הכל להפסד ולא לרוח, מפני שלא באו לידו אותן ההנאות במצב של השגה ותחושה שלמות.

יז. **אמר החבר:** ההכנה להנאה וההפכה בה, ודמוי העדירה לפני כן, כופלים את הנאותיה. וזו מתועלות הברכות למי שמקימן בכונה והשגה, מפני שהן מצירות סוג ההנאה בנפש, והשבח עליה למי שנתנה, וכבר היה צפוי להעדירה, ולפיכך תגדל השמחה בה, כאמרוך "שהחינו וקיימנו" וכבר היית צפוי למוות, ותודה על חייך, ותראם רוח, וקלו בעיניך החלי והמות כאשר יבואו, מפני שאתה, אם כן, עשית חשבון נפשך וראית שהרוחת לפני רבונך, לפי שאתה ראוי להעדיר כל טובה בטבעה, כי עפר אתה, והיטיב לך בחיים ובהנאה, ועל כן תודה. וכאשר יקחם ממך, תשבח ותאמר: "ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מברך", ותשא נהנה כל ימי חייך. ומי שאינו מחזיק בדרך הזאת, לא תחשב הנאתו להנאה אנושית, אלא להנאה בהמית שאינו משיגה, כמו שאמרנו בשפור. וכך ישיג החסיד בנפשו ענין כל ברכה, ויציר בלבו פונתה ומה שתלוי בה.

ההכרה בהנאה - מכילה אותה

ביאורים

בדברים אלה משרטט בפנינו ריה"ל את העבודה הנפשית המלווה את תפילת החסיד. הנקודה הראשונה שהוא מזכיר נזכרה כבר במאמר הראשון בפסקה סח' (וכן להלן במאמר רביעי בפסקה כה), על הגודל שיש גם בקטנה שבבריות. את הדברים האלה מזכיר ריה"ל כדי שלא נתפעל יתר על המידה ממראה הבריאה. המבט על עוצמת הכוכבים וגודלם עלול להטעות את האדם ולגרום לו לייחס להם כוחות עליונים וזה עלול להסית את האדם מן הבורא. זהו המושג שורש האמונה הוא שורש המרי, שזוכר כבר במאמר הראשון. משמעותו היא שכאשר מייחסים לנבראים סגולות עצמאיות כאילו היו מקור הסגולות, עלולים להגיע לכפירה. הכפירה היא ההתעלמות מן השורש האמיתי, המחיה ומהווה את הבריאה כולה. חכמתו של ה' היא שבראה גם את השמש וגם את הנמלה הקטנטנה. ההשוואה הזאת בין קטן לגדול נעשית כדי למנוע מאתנו את ההתפעלות מן הגדול כאילו הוא בעל כוח עצמאי. ברכת יוצר המאורות באה כדי 'לאפס' אותנו. ללמד אותנו מי הוא באמת מקור הכוחות - הבורא, ומי רק נברא. ברכת אהבת עולם היא סימון המטרה, ההתגלות בעולם הזה על ידי העם הנבחר - עם ישראל. העם הנבחר נמשל למראה נקייה שמשקפת בצורה מדויקת את האור המוקרן עליה. התורה שניתנה לישראל היא ביטוי לרצון האלוהי שדווקא בני האדם, על כל המאבקים הפנימיים הקיימים בהם, הם אלה שיביאו את דבר ה' לעולם הזה. תפקיד התורה לרומם ולהעלות את האנושות ממצבה השפל אל המדרגות העליונות.

הרחבות

מה קטנו מעשיך ה'

שְׁחַכְמָתוֹ וְהִנְהִיגָתוֹ בְּבְרִיאת הַנְּמִלָּה וְהַדְּבֹרָה אֵינָה פְּחוּתָה מִחַכְמָתוֹ וְהִנְהִיגָתוֹ לְשִׁמְשׁ וְגִלְגָּלָה. ריה"ל מלמדנו שכדי לראות את חכמתו של הבורא אפשר להסתכל גם בייצורים הקטנים, ברמשי הארץ. הרי חוכמתו ביצירתם אינה פחותה מחוכמתו ביצירת השמש ובהנהגתה. (עין עוד במאמר ראשון סח-ט).

רבנו בחיי בספרו 'חובת הלבבות' מזכיר גם הוא עניין זה. כשאנו מסתכלים במציאות, בדברים הגדולים ובדברים הקטנים, אנו יכולים לראות את החוקיות הנפלאה שטבע ה'. 'ואותות חכמת הבורא יתעלה, הנראות בקטני היצירות וגדוליהן, מעידות, כי הם לבורא אחד חכם. ואלו היה לעולם יותר מבורא אחד, היתה צורת החכמה מתחלפת בחלקי העולם ומשתנית בכלליו ובחלקיו' [חובות הלבבות א, שער הייחוד ז].

הרב קוק אומר שאת ההסתכלות הזו ניתן להקיש גם ללמידת התורה. כמו שבמציאות אנו מוצאים את הקב"ה בין בדברים הגדולים ובין בקטנים, כך גם בלימוד התורה עלינו למצוא את החידושים שאנו יכולים ללמוד גם מתלי התלים של ההלכות ולא רק מהכללים המופשטים ומלימודי האגדה [אורות התורה ג, ח].

שאלות לדין

מה החסיד מבקש בהתבוננותו בסיוד הנבראים? מדוע גדול בעיניו הסדר שהוא מוצא בנמלה הקטנה מהסדר שבכוכבים הגדולים?

מיהו 'ישראלי באמת' על פי ריה"ל? מדוע לא מספיק להשתייך לעם ישראל?

וַיִּצְרֵם בְּיוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת סֵדֵר הָעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן, וְעֵצֶם הָאֵשִׁים הָהֵם וְגִדְל תּוֹעֲלֵתָם, וְשָׁהֵם אֶצֶל בּוֹרְאֵם כְּקִטְן שְׁפָרְמָשִׁים, אַף אִם עֵצָמוּ בְּעֵינָיו לְגִדְל תּוֹעֲלֵתָנוּ מֵהֵם. וְהִרְאָהָ שְׁהֵם אֶצֶל בּוֹרְאֵם כְּאֶשֶׁר אֲמַרְתִּי, שְׁחַכְמָתוֹ וְהִנְהִיגָתוֹ בְּבְרִיאת הַנְּמִלָּה וְהַדְּבֹרָה אֵינָה פְּחוּתָה מִחַכְמָתוֹ וְהִנְהִיגָתוֹ לְשִׁמְשׁ וְגִלְגָּלָה, אֲדַרְבָּה, רִשְׁם הַהִשְׁגָּחָה וְהַחֲכָמָה יוֹתֵר עֲדִין יוֹתֵר פְּלִאֵי בְּנִמְלָה וְהַדְּבֹרָה, בְּשֵׁל מַה שֶּׁנִּתְּנָן בְּהֵם מֵהַכַּח וְהַפְּלִים לְמִרוֹת קִטְנוֹתָם. יִתְּבוּנָן בְּזֶה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִגְדְּלוּ בְּעֵינָיו הַמְּאוֹרוֹת, וְיִזְלִיכֵהוּ הַשֵּׁד שׁוֹלָל בְּמַקְצֵת דְּעוֹת בְּעֲלֵי הַרוּחַנְיֹת, וְיִטְעֵהוּ לְחֻשְׁבֵּי שְׁהֵם מְזִיקִים וּמוֹעִילִים בְּעֵצָמָם, וְאֵין הַדְּבָר כֵּן, אֶלֶּא בְּאִיכוּתֵיהֶם, כְּרוּחַ וְכֹאשׁ, וְיִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם אֶרְאֶה אוֹר כִּי יֵהֵל וְגו' וַיִּפְתֵּי בִּסְתֵר לְבִי" וְגו'.

וכו' יציר באהבת עולם התחברות הענין האלהי בקהל המיוכן לקבלו, פהתחברות האור בפמארה המלטשית, ושהתורה מאתו היא ראשית רצון מןונו להראות מלכותו בארץ כהראותה בשמים. ולא חיבה החכמה שיברא מלאכים בארץ, אלא בני אדם מצד נדמם, נאבקים בהם הטבעים ומתנצחות המדות, כמשפט נגוד פנים ואחור, כמו שהתבאר בספר יצירה. וכאשר יצר מהם יחיד או קהל, יחול עליו האור האלהי, וינהיגו בתחבולות ובנפלאות יוצאות מסדר העולם הטבעי, ויקרא זה מןונו 'אהבה' ו'שמחה'. ולא מצא הענין האלהי מקבל נשמע למצותו, דבק בסדר אשר צוהו בו, אחרי המאורות והגלגלים, אלא המעלים שבבני אדם, היו יחידים מאז אדם ועד יעקב, ואחר כן נעשו קהל, וקל עליהם הענין האלהי באהבה להיות להם לאלהים, וסדרם במדבר סדור הגלגל, ארבעה דגלים פשוט ארבעת רבועי הגלגל, ושנים עשר שבט פשוט עשר מזלות, ומחנה לויים בתוך המחנות, כמו בספר יצירה: "והיכל קדש מכוון באמצע והאלהים נושא את כלם", וזה פלו מורה על אהבה.

ולפיכך ישבח עליה, ויסמוך לזה קבלתו את התורה בקריאת שמע, ואחר כן מה שפוללת "אמת ויציב" מציבות הענינים של ההתחייבות בתורה, פאלו אחר שנתבאר לו כל מה שנקדם והשיגו והבחינו, קבל על עצמו קבלה והעיד עדות שהוא מתחייב בו כמו שהתחייבו בו האבות לפניו, וכן יתחייבו בו הבנים עד סוף כל הדורות, כמו שאומר: "על אבותינו ועליו ועל בנינו ועל דורותינו דבר טוב וקיים חק ולא יעבר". ואחר כן יספר אותם עקרי האמונה אשר בהם תשלים האמונה היהודית, והם ההודאה באדנותו יתעלה, ובקדמותו, ובהשגחתו על אבותינו, ושהתורה מאתו, ובמזופת על כל זה, והיא החתימה, והיא יציאת מצרים, במאמר "אמת שאיתה ה' אלהינו", "אמת מעולם הוא שמה", ו"עזרת אבותינו", ו"אמת ממצרים גאלתנו". ומי שכלל את אלה בכונה גמורה הוא ישראלי באמת, וראוי לו ליחל לדבקות בענין האלהי המתחבר בבני ישראל מבצעדי שאר האמות, ויהיה זכאי לעמידה לפני השכינה, ושישאל ויענה.

ברכת אהבת עולם

ברכת 'אמת ויציב'

יוצר המאורות - ברכת יוצר אור. **העולם העליון** - עולם המלאכים (ומערכת הכוכבים). **ויוליהוה השד שולל** - שתביאהו הסברה למכשול. **שהם מזיקים ומועילים בעצמם** - שיש בשמש וכדו' תועלת מצד רצון השמש והחלטה. **באיכותיהם** - מהות הטבע שה' שם בהם. **יהל - יאיר. בקהל המוכן** - הציבור המתאים. **במראה המלטשת** - זכוכית שקופה. **כהראותה** - של מלכות ה'. **ולא חיבה החכמה** - אין רצון ה'. **יור** - יהיה נקי במעשיו. **בתחבולות** - ניסים. **אהבה ושמחה** - של הקב"ה אל האדם. **סדור הגלגל** - כפי שמסודר 'צבא שמים', **ובמזופת** - הר'איה, כלומר יציאת מצרים.

ביאורים

הסדר הוא ביטוי לכוונה. כאשר אנחנו מסדרים משהו יש לנו כוונה שאותה אנו מבקשים להביע בסדר הזה. למשל, כאשר אדם בוחר לשים בסלון ספרים מסוימים ולהשאיר בחדר אחר ספרים אחרים, כוונתו הביאה אותו לסדר הזה. זה לא דבר מקרי וסתמי. בפסקאות הללו מלמד ריה"ל על הסדר המופתי וההגייוני שקיים בתפילה. כעת הוא פונה לבאר את תחילת תפילת העמידה. מדוע אנו פותחים דווקא בתפילת אבות? ההסבר שמביא ריה"ל מזכיר מעט את פתיחת דבריו של החבר: "אני מאמין באלוהי אברהם יצחק ויעקב..." האמונה בה' איננה השערה. זוהי לא מחשבה אודות האל. האמונה העברית היא חוויה קיומית אשר נודעה עוד לאבותינו בהתגלות האל עליהם. זהו גם ביטוי לכרית שנכרתה בין אבות האומה לבין האל, ברית אשר נקשרה עם דורות עם ישראל כולם. זוהי, אפוא, הפתיחה. האמונה שלנו בבואר איננה פילוסופיה. זהו לא היקש הגיוני. זהו קשר. זוהי ברית המתבטאת גם בהשגחה. מכאן אנו צועדים לחלק השני - ברכת גבורות. ברכת גבורות היא השבח שאנו משבחים את ה' על השגחתו על העולם הנברא. הבורא לא הותיר את העולם להתנהלות הטבע העיוור. הוא ממשיך להשגיח ולהנהיג את העולם דרך כל חוקי הטבע המסופעים. לאחר שתי הברכות האלה, המבטאות יותר מכול את הקשר האישי שמעניק הבורא לברואיו ובעיקר לעמו הנבחר, מגיעה ברכת קדושת השם - 'אתה קדוש'. תפקיד ברכה זו הוא להחזיר לנו את ההבנה שלמרות הקרבה הגדולה של ה' אלינו והשגחתו עלינו, עדיין - הוא נשגב ונבדל מכל מה שאנו מתארים ומכירים. קדוש פירושו נבדל. ה' יתברך נבדל מן העולם הגשמי על אף השגחתו והשפעתו עלינו. אנו תלויים בו אך הוא אינו תלוי בנו.

הרחבות

היחס בין תפילת הכלל לתפילה הפרט

וְיַעֲמֹד לְתַפְלָה, בְּתַנְאִים אֲשֶׁר קָדַם זְכָרָם, בְּבִרְכוֹת הַכּוֹלְלוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל. הרב קוק, בפירושו לאגדות חז"ל על מסכת ברכות ('עין י"ה') משרטט שני כיוונים בתפילה: תפילת הנפש הפרטית, הטבעית, הנובעת מהרצון 'לשפוך את לבנו' לפני ה'. ותפילת הכלל, שבה אנו מתפללים על התכלית, על 'תיקון עולם'. השאלה היא, אומר הרב קוק, מה קודם למה? האם התפילה הפרטית מתוך רגשי הלב ההומוני בסוף תשפיע על הכלל, או שנקודת המוצא צריכה להיות התפילה על הכלל ומתוך כך נצא לתפילת היחיד. זוהי, לדעתו, השאלה האם התפילות נתקנו כנגד תפילת האבות או כנגד הקרבת התמידין, דהיינו, האם כנגד תפילת האבות, כשעוד לא היה עם ותפילתם תפילת יחיד, או כנגד הקרבת התמידין שהן קרבן ציבור, והתפילה כנגדם היא תפילת ציבור.

מתי יכול האדם לבקש את בקשותיו בתפילה?

כִּי הַמְשַׁאֲלָה וְהַבְּקָשָׁה בְּמָה שְׂמִיחָהּ לוֹ אֲמַנָּם הִיא מִתְפַּלְלוֹת הַרְשׁוֹת שְׂאִינָן מְחִיבוֹת, וַיֵּשׁ לָהֶן מְקוֹם בְּשׁוֹמְעַ תְּפִלָּה לְמִי שְׂרוּצָה. 'קול יהודה' מביא בשם רבו ארבעה מקומות שבהם אפשר, בתנאים מסוימים, לבקש בקשות אישיות: א. בברכת שומע תפילה יכול לבקש כל מה שירצה ובכל לשון, שלכך תקנוהו. ב. בסוף כל ברכה יכול לבקש מעניין אותה הברכה, אף שאינו ממש צריך לזה. ודווקא בלשון רבים. ג. אם שואל צרכיו ממש יכול לבקש אפילו באמצע ברכה ודווקא בלשון יחיד (שלא יאה כמוסיף על מטבע שטבעו חכמים), כגון שיש לו חולה בתוך ביתו. ד. בסוף התפילה, אחרי או לפני 'יהיו לרצון' יכול לבקש בכל לשון, בין לשון רבים בין לשון יחיד, ובכל עניין, בין צרכו ובין צורך רבים.

שאלות לדין

מה ניתן ללמוד מכך שהתפילה מכילה בקשות על כלל ישראל, ואילו הבקשות הפרטיות הן רשות?

מה ההבדל בין ברכת 'אתה קדוש' לטעות הפילוסופים בתחילת מאמר ראשון?

וְצִרִיךְ שְׂיִסְמֹךְ גְּאֻלָּה לְתַפְלָה בְּתַקְלִית הַחֶשֶׁק וְהַרְיָזוֹת, כְּמוֹ שְׂקָדָם, וַיַּעֲמֹד לְתַפְלָה, בְּרַכַּת 'אבות' בְּתַנְאִים אֲשֶׁר קָדַם זְכָרָם, בְּבִרְכוֹת הַכּוֹלְלוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל, כִּי הַמְשַׁאֲלָה וְהַבְּקָשָׁה בְּמָה שְׂמִיחָהּ לוֹ אֲמַנָּם הִיא מִתְפַּלְלוֹת הַרְשׁוֹת שְׂאִינָן מְחִיבוֹת, וַיֵּשׁ לָהֶן מְקוֹם בְּשׁוֹמְעַ תְּפִלָּה לְמִי שְׂרוּצָה. וְצִרִיךְ בְּלָבוּ מִהַבְּרָכָה הַרְאֵשׁוֹנָה הַנִּקְרָאת 'אבות' מַעֲלַת הָאָבוֹת, וְהַתְמַדַּת בְּרִית ה' לָהֶם שְׁלֵא תִשְׁתַּנֶּה לְנִצָּח בְּמֵאֵמֶר "וַיִּמְבִּיא גֹאֵל לְבָנֵי בְנֵיהֶם".

וּמִהַבְּרָכָה הַשְּׂנִיָּה הַנִּקְרָאת 'גבורות', שְׂיִשׁ לוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה מִמְשַׁלָּה תְּמִידִית, וְלֹא כְּמוֹ שְׂחֹשְׁבִים חֻקְרֵי הַטֵּבַע שֶׁהוּא כְּפִי הַטֵּבָעִים אֲשֶׁר נִסּוּ אוֹתָם. וְצִרִיךְ בְּלָבוּ שֶׁהוּא מְחִיָּה מֵתִים בְּעַת שְׂיִרְצָה, עַל אִף רְחוֹק זֶה מִהַקְּשׁ חֻקְרֵי הַטֵּבַע, וְכֵן מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם וְזוֹלַת זֶה, וּבְעֵינֵינוּ הַרְצוֹנֵיִם מֵתִיר אֲסוּרִים וְזוֹלַת זֶה, וְכִבֵּר הַתְּאֻמּוֹת זֶה מְמַסְרוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְאַחַר הַהִבְטָחָה בְּ'אבות' וּ'גבורות', הַקְּדֻמָּה שֶׁהוּא יַתְעַלָּה נִתְּלָה בְּזֶה הָעוֹלָם הַגֶּשְׁמִי, יַעֲלֶהוּ וַיִּקְדִּישֶׁהוּ וַיְרוֹמְמֶהוּ מִשְׂיִשְׁיָגְהוּ אוֹ יִתְּלָהּ בּוֹ דְּבַר מִתְאַרֵי תְּגַשְׁמִיִּם בְּ'קְדֻשַׁת הַשָּׁם', וְהִיא "אתה קדוש". וְצִרִיךְ בְּלָבוּ מִזֵּאת הַבְּרָכָה כָּל מִה שֶׁתְּאָרוּהוּ בּוֹ הַפִּילוֹסוֹפִים מִן הָעֲלוּי וְהַקְּדוּשָׁה אַחֲרֵי הַכְרַזַּת רְבוּנוֹתוֹ וּמְלֻכוֹתוֹ בְּ'אבות' וּ'גבורות', כִּי בְּהֵן הַתְּאֻמּוֹת אֲצֻלְנוּ שְׂיִשׁ לָנוּ מוֹשֵׁל וּמוֹצָא, וְלוֹלֵא הֵן הֵיִינוּ מְסַפְקִים בְּדַבְרֵי הַפִּילוֹסוֹפִים וּבְעֲלֵי הַקְּדֻמוֹת, וּלְפִיכֵךְ חִיב לְהַקְדִּים 'אבות' וּ'גבורות' לְ'קְדֻשַׁת הַשָּׁם'. וְאַחַר זֶה הַשִּׁבַח יִתְחִיל בְּבִקְשַׁת צְרָכָיו בְּכָל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאִין מְתָר זוֹלַת זֶה אֲלֵא בְּתַפְלוֹת רְשׁוֹת, וְהַבְּקָשָׁה תְּנַעֲנִית אֲמַנָּם הִיא לְצָבוּר, אוֹ בְּצָבוּר, אוֹ לְיַחִיד הַעוֹמֵד בְּמְקוֹם צָבוּר, וְהוּא נֶעֱדָר בְּזִמְנוֹ.

ברכת 'אתה קדוש'

בתנאים וכו' - במאמר ג' פסקה ה'. **במה שמיחד לו** - בקשות, צרכים פרטיים. **כפי הטבעים וכו'** - חוקי הטבע שהוכחו במדע. **ובענינים הרצוניים** - התלויים ברצון ומעשה בני אדם. **נתלה** - קשור ומשגוח. **ירוממהו משיגיגהו** - מרוממו שה' מעבר להשגתנו. **זולת זה** - בקשת צרכים פרטים. **העומד במקום ציבור** - אדם צדיק השקול כנגד כל ישראל.

ביאורים

אחד היסודות שעליהם עמדנו לעיל בעבודתו של החסיד הוא עינו הטובה על העולם. "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו". בדרך זו החסיד מתבונן על העולם וכך הוא גם פועל באופן מעשי. המבט החיובי על כלל העולם מביא את החסיד לבקש תמיד את טובת הכלל. לא רק את טובתו הפרטית - האישית. בכך מחקה החסיד את דרכי פעולת בוראו - 'טוב ה' לכל...'. בפסקה זו מבאר ריה"ל שבקשת ההטבה לכלל, מביאה בסופו של דבר לכך שגם הפרטים ייהנו מטובה זו. מסיבה זו, תפילת החסיד איננה בלשון פרטית. ככל שאדם מתעלה יותר במדרגתו הרוחנית הוא מסוגל יותר לחשוב בצורה כללית. המבט הכללי כולל בתוכו גם את הפרטים, אך לא מתמקד רק בהם, כדי לשמור על הערך הכללי. כדי להבהיר את העיקרון הזה משתמש ריה"ל במשל לגוף האדם. הגוף הוא אורגניזם שלם - מערכת גדולה וכוללת. כל פרט במערכת אמור לתפקד בצורה מיטבית אך גם לשרת את המערכת בכללותה. היד למשל צריכה לתפקד היטב כדי שתוכל לשמש את הצרכים השונים של הגוף. כאשר הגוף בריא גם היד זוכה לבריאות. ולהיפך, כאשר הגוף חולה, גם היד תהיה פחות חיונית. מן המשל הזה ניתן להבין עד כמה דאגה לצורכי הכלל תביא תמיד ברכה גדולה יותר מאשר הרצון להיטיב לפרט מסוים. ככל שההטבה כללית ומקיפה יותר כך היא תצליח להועיל גם לפרטים רבים יותר. כאשר זוהי נקודת המבט, ייתכנו פעמים שהיחיד יהיה אפילו מוכן לוותר על טובתו הפרטית למען הכלל. ממש כשם שכדי להציל את הגוף, יש צורך לעתים להסיר איבר פגוע. הבנה כזו יכולה להיווצר רק כאשר ישנו מבט רחב וכללי.

הרחבות

תפילה בציבור

אֲדַרְבָּה, הִיתְרוֹן לְצַבּוּר מִכְמָה פְּנִים. החבר מונה כאן מספר סיבות שבגללן עדיפה תפילת הציבור על תפילת היחיד.

תפילת הציבור נתקנה לאחר חורבן בית ראשון. קודם לכן, כל אדם היה מתפלל על צרכיו בעצמו. אם היה לו כושר ביטוי טוב, היה מתפלל זמן רב. אם לא, היה מתפלל כעילג זמן מועט. גם מספר התפילות היומיות לא היה קבוע. יכול היה אדם להתפלל תפילה אחת ביום ויכול היה להתפלל תפילות רבות.

לאחר שבא נבוכדנצר וגלו ישראל לבין האומות עמדו עזרא ובית דינו וקבעו תפילה קבועה [ה"ד החזקה לרמב"ם, הלכות תפילה ונשיאת כפים א, ד].

ספר "נפש החיים" מביא סיבה נוספת לכך על פי הקבלה: "כי כל תיבה מהתפלה או של איזה ברכה. היא העולה למעלה מעלה ע"י מארי קלין וגדפין דנטליון לה. לפעול פעולתה בשרשה העליון המיוחד לה. והוא נעשה בזה כביכול שותפו של יוצר בראשית. לבנות ולנטוע כמה וכמה עולמות... והמשכיל יבין מדעתו שלא לחנם הוצרכו לתיקון תחנה קטנה ותפלה קצרה כזו מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים. אלא שהמה השיגו ברוח קדשם והשגת נבואתם העליונה ונהירא להו שבילין דכל סדרי בראשית ופרקי המרכבה..." [נפש החיים ד, י].

למרות האמור לעיל, ישנם יתרונות מסוימים גם לתפילת יחיד מזדמנת. יתרון אחד מביא ר' נחמן מברסלב: "על התפילות והברכות הסדורות מכבר כבר יודעים מהם כל המקטרגים והם אורבים על הדרכים של אלו התפילות. כמו למשל דרך כבושה הידועה ומפורסמת אורבים שם רוצחים וגזלנים תמיד, אבל שהולכים בדרך חדש שלא נודע עדיין שם אין יודעים לארוב כלל" [השתפכות הנפש ה].

שאלות לדין

החבר אומר כי "לעיתים רחוקות תשלם תפילת היחיד" למה כל כך קשה לנו לכוון בתפילה? מה היתרונות בהשתתפות עם הציבור, האם יש מעלות גם בהתבודדות?

יֵה אָמַר הַפְּזוּרִי: וְלִמָּה זֶה, הֲאֵין הַהִתְיַחְדוּת עֲדִיפָה לְאָדָם, וְבָה תִהְיֶה נִפְשׁוֹ יוֹתֵר זָכָה וּמִחֻשְׁבָּתוֹ יוֹתֵר פְּנִינָה?

יֵה אָמַר הַחֲבֵר: אֲדַרְבָּה, הִיתְרוֹן לְצַבּוּר מִכְמָה פְּנִים. אֶחָד מֵהֶם, כִּי הַצַּבּוּר אֵינֶם מְבַקְשִׁים מֵה שְׂיֵשׁ בּוֹ הַפְּסֵד לְיַחֲדִים, וְהַיְחִיד אֶפְשָׁר שְׂיַבְקֵשׁ מֵה שְׂיֵשׁ בּוֹ הַפְּסֵד לְיַחֲדִים אַחֲרֵיהֶם, וְאֶפְשָׁר שְׂיִהְיֶה בֵּין הַיְחִידִים הֵהֶם מִי שְׂיַבְקֵשׁ מֵה שְׂיֵשׁ בּוֹ הַפְּסֵד לוֹ, וּמִתְנַאֵי הַתְּפִלָּה הַנְּעִינִית שֶׁתִּהְיֶה בָּמָה שְׂיִזְעִיל לְעוֹלָם וְלֹא יִזִּיק לוֹ בְּשׂוּם פְּנִים. וּמֵהֶם, שְׂלַעֲתִים רְחוּקוֹת תִּשְׁלַם תְּפִלַּת הַיְחִיד מִבְּלִי פִּזּוּר הַנֶּפֶשׁ וְהַסַּח הַדַּעַת, וּמִשׂוּם כִּךְ נִקְבַּע לָנוּ שְׂיִתְפַּלֵּל הַיְחִיד תְּפִלַּת הַצַּבּוּר, וְגַם שֶׁתִּהְיֶה תְּפִלַּתוֹ עַד כְּמָה שְׂאֶפְשָׁר לוֹ בְּצַבּוּר, לֹא פָחוֹת מִעֲשָׂרָה, כְּדִי שְׂיִשְׁלַם בְּקִצְתָם מֵה שְׂיִיחָסֵר בְּקִצְתָם בְּפִזּוּר הַנֶּפֶשׁ אוֹ הַסַּח הַדַּעַת, וְתַעֲרַךְ מֵהַכֵּל תְּפִלָּה שְׂלַמָּה בְּכַנְיָה זָכָה, וְתַחֲלוּ הַבְּרָכָה עַל הַכֵּל, וְיִקְבַּל כָּל אֶחָד מֵהַיְחִידִים חֵלְקוֹ מִמְּנָה.

כִּי הַעֲנֵן הָאֱלֹהִי אֲמַנֵּם הוּא פְּמִטֵּר הַמְּקִיף חֵקֶל אֶרֶץ מְסִים פְּאֶשֶׁר אוֹתוֹ הַחֵקֶל רָאוּי לוֹ בְּכֻלּוֹ, וְאֶפְשָׁר שְׂיִפְלֵל בּוֹ מִי שְׂאֵינּוּ רָאוּי לוֹ מִן הַיְחִידִים, וְיִצְלִיחוּ בְּזָכוֹת הַרְבֵּי, וְגַהֲפֵךְ זֶה, יִמְנַע הַמְּטֵר מִחֵקֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי שֶׁהַחֵקֶל בְּכֻלּוֹ אֵינּוּ רָאוּי לוֹ, וְאֶפְשָׁר שְׂיִפְלֵלוּ בּוֹ יַחֲדִים שְׂהִי רָאוּיִים לוֹ וְנִמְנַע מֵהֶם בְּגִלְל הַרְבֵּי. אֲלֵה דִינָיו יִתְעַלֶּה הַעוֹלָמִיִּים, וְעִמּוֹ יִתְעַלֶּה הַגְּמוּל לְאוֹתָם הַיְחִידִים בְּעוֹלָם הַבָּא, וְאֶפְלוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה יֵשׁ אֶשֶׁר יִפְצֵה אוֹתָם בְּפִצּוּי שֵׁל טוֹבָה, וְיִצְיֵלֶם הַצֵּלָה פּוּרְתָא שְׂיִהִיו נְכָרִים בָּהּ מִשְׁכְּנֵיהֶם, אֶךְ מְעֻשִׁים יִצְאוּ לְחֻלוּטִין בְּשָׁלוֹם מִהַעֲנַשׁ הַכּוֹלֵל.

וּמִשָּׁל מִי שֶׁהַתְּפִלָּה לְצַרְךָ עֲצָמוֹ, כְּמִשָּׁל מִי שֶׁהַשְּׂתַדֵּל לְתַקֵּן אֶת בֵּיתוֹ לְבַדּוֹ, וְלֹא רָצָה לְעַזֹּר וְלִהַשְׂתַּתֵּף עִם אֲנָשֵׁי הַמְּדִינָה בְּחֻמוֹתֵיהֶם, הֲרִי הוּא מוֹצִיא הַרְבֵּה וְעוֹמֵד בְּסַפְּנָה, וּמִי שֶׁמִּשְׂתַּתֵּף עִם הַצַּבּוּר, מוֹצִיא מְעַט וְעוֹמֵד בְּבִטְחָה, כִּי מֵה שְׂיַבְצֵר מֵאֶחָד יִשְׁלִים הָאֲחֵר, וְתַתְּקִים הַמְּדִינָה בְּאֶפְסוֹ הַיְחִיד שְׁלֵם שְׂאֶפְשָׁר, וְיִהִיו אֲנָשֵׁי מִשְׂיָגִים כָּלֶם בְּרִכְתָּה בְּהוֹצָאָה מְעֻטָּת עִם הַחֲלָקָה בְּצֵדֵק וְהַשְׂתַּתְּפוּת. וְכַגּוֹן זֶה קוֹרָא אֶפְלִטוֹן לְמָה שְׂמוֹצִיאִים מִצֵּד הַחֵק חֵלְק הַכֵּל. וְכַל עַת שְׂיִנְיַח הַיְחִיד אֶת חֵלְק הַכֵּל, וְהוּא מֵה שְׂיִתְקַן בּוֹ הַצַּבּוּר אֶשֶׁר הוּא חֵלְק מִמְּנָה, וְיִחַשְׁבֵּב כִּי יִחַסְכְּנוּ לְעֲצָמוֹ, הֲרִי הוּא חוֹטֵא לְכָל, וְחוֹטֵא לְנַפְשׁוֹ יוֹתֵר, כִּי הֵנָּה הַיְחִיד בְּתוֹךְ קְהֵלוֹ כְּאֵיבֵר הָאֶחָד בְּכֻלּוֹ הַגּוֹף. אֲלוֹ הִיְתָה הַזְּרוּעַ חוֹסֶקֶת אֶת דְּמָה פְּאֶשֶׁר יֵשׁ צָרָר בְּהַקְּזָה, הִיָּה נִפְסָד הַגּוֹף וְנִפְסָדֶת הַזְּרוּעַ בְּהַפְּסָדוֹ. אֲלֵה רָאוּי לְיַחֲד לְסַבֵּל הַצַּעַר, וְאֶפְלוּ הַפְּנוּת, לְמַעַן תִּקְנֶנָּה הַכֵּל. וְהִיְתָר חֲשׂוֹב מִמָּה שְׂיִשִּׁים הַיְחִיד לֵב אֲלֵיו הוּא חֵלְק הַכֵּל, שְׂיִתְנַנּוּ וְלֹא יִתְעַלֶּם מִמְּנָה. וּמֵאֲחֵר שְׂלֹא הִיָּה הַקָּשׁ מִשִּׁיג אוֹתוֹ, צִנָּה בּוֹ ה', בְּמַעֲשָׂרוֹת וּבְמִתְנַנּוֹת וּבְקִבּוּנוֹת וְזוֹלָת זֶה, וְהוּא חֵלְק הַכֵּל מִן הַמְּזוּמָנוֹת. וּבְאֶשֶׁר לְמַעֲשִׂים - הַשְּׂבָחוֹת וְהַמְּוַעֲדִים וְהַשְּׂמִטוֹת וְהַיְבֻלִּים וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם. וּבְאֶשֶׁר לְדַבּוּרִים - הַתְּפִלוֹת וְהַבְּרָכוֹת וְהַתְּשַׁבְּחוֹת. וּמִן הַמְּזוּדוֹת - הָאֲהָבָה וְהִרְאָה וְהַשְּׂמִחָה.

השכר והעונש על פי הרוב

עיקרון חלקי הכול

ההתייחדות - שיתפלל בהתבודדות ועל צרכיו הפרטיים. **הגמול לאותם יחידים** - הצדיקים שהקב"ה לא נתן שכרם בעולם הזה בגלל עוון הציבור. **מוציא הרבה** - הוצאות כספיות. **שיבצר** - שיחסר. **אפלטון** - מחשובי הפילוסופים. **למה שמוציאים וכו'** - הממון שהיחיד מוציא לטובת המדינה.